

АНАЛИ

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Година XXIV

јули — август 1976.

Број 4

Друштвено политичке организације Правног факултета у Београду и Уређивачки одбор „Анала Правног факултета у Београду“ организовали су јавну дискусију о Нацрту закона о удруженом раду.

Дискусија је одржана 2. и 3. јула 1976. годину, у просторијама Правног факултета у Београду.

Објављујемо ову дискусију у целости у жељи да изложена мишљења и ставове учинимо доступним јавности и дамо свој допринос изради коначног текста овог значајног Закона.

Уређивачки одбор

ПОВОДОМ НАЦРТА ЗАКОНА О УДРУЖЕНОМ РАДУ

Ја ћу покушати да нешто кажем више поводом Нацрта закона, него ли о самом закону. То због тога што закон као такав, као појава, као општа норма има одређено место по својој садржини и по времену када се доноси, па према томе мислим да једна институција као што је наш Факултет, као што су људи са нашег Факултета, као што су наше друштвено-политичке организације, треба да посматрају и са ове тачке и у овом аспект у управо овакав један Нацрт закона. Уосталом, мислим да место и положај универзитета у овом погледу треба битно да се мењају. Ако Универзитет не буде могао да нађе своје место у начину прилаза и посматрања ствари, добиће у кризу да изгуби оно место које је имало у оквиру осталих институција, које место почиње да бива угрожено. Навешћу један пример у чему видим и како би могао да прикажем место и наш положај према овом Нацрту закона и према другим законима, па и према укупности правног, економског и друштвено-политичког развоја наше земље, јер дозволите ми да кажем своје сопствено мишљење, немам утисак да наш Факултет и остале институције које се укључују у наш универзитет одигравају ону улогу коју универзитет мора да игра.

Хтео бих то приказати једним примером.

Непосредно после рата ми смо правили пројекте закона. Наше колеге са Грађевинског факултета су пројектовале сваку кућу, јер су били и најквалификованији и било је мало других, ван оних који нису били на Универзитету, који су били у стању да један озбиљнији пројекат, или једну већу кућу пројектују. Брзо, захваљујући управо опет Универзитету, изграђујући кадрове на нивоу и са одређеном стручном спремом и професионалном свешћу, друштвено-политичким прилазом који се могао очекивати, створене су генерације које су тај посао радиле са исто толико знања, чак специјализовано квалификованије него што су могли радити универзитетски људи, а Универзитет је могао да евентуално израчунава статичку вредност, друштвену вредност тога момента, који се ефекат постиже управо у једном одређеном моменту развоја друштва. Могао је да израчунава статичку вредност моста преко Саве. Људи са Универзитета и њихови институти, људи, професори, као што су наши људи могли да дискутују и као што су дискутовали у то време о извесним начинима регулисања, о систему права. Мислим да се нешто ново догађа и овај би Закон управо могао да пружи универзитету, нама и другим факултетима, да поводом њега као и других појава постајемо помало критичари поимања и планери развоја. Ако Универзитет и универзитетски људи, сваки у својој струци, обављајући онај посао који одговара педагошким задацима па и делом научноистраживачкога рада, не буде успео у односу на сваки посао своје струке, ми према законима, друштвеном развоју, судској пракси, будемо имали такво место и положај и добијемо такав аспект са те „висине“, са тога „видика“, под тим аспектима и под тим критеријумима не будемо сагледавали ствари, бојим се да у једној великој конкуренцији низа радних организација у нашој земљи можемо доћи у ситуацију да, с једне стране, не издржимо борбу, а с друге стране, да не одиграмо ону улогу и извршимо онај задатак који савремено друштво нужно очекује и захтева од онога што носи назив високог школства.

У том погледу, говорећи о извесним специфичним карактеристикама овога нашега Нацрта, најпре, мислим да стално морамо водити рачуна, да сваки закон у овој земљи значи на одређени начин, није потребно то овде објашњавати шта то значи, оно што ми објашњавамо студентима мора и нама бити јасно шта значи— представља остваривање Устава. С друге стране, сигурно да сваки закон па и овај значи даље развијање система удруженога рада као таквог, али поштујући први принцип, то је принцип да сваки закон и свако даље развијање, максимални степен развоја, максимално обезбеђивање могућности за прилагођавање решења мора бити увек у сагласности са Уставом и да у том погледу управо Универзитет, и Правни факултет, говорећи о овом закону требао на то да обрати пажњу.

Мислим да тај прилаз није био довољно подвучен у дискусији која се водила у нашој земљи. Правни факултет не треба да пропусти да укаже са те тачке становишта на место, положај, задатке, свеобухватност. Ја ћу поменути само једно питање, а то је питање нормативне надлеж-

ности за доношење управо овога Закона, са оваквом садржином, са оваквим обимом, са оваквим решењима на нивоу Федерације, имајући у виду да није у питању материја која је у искључивој надлежности Федерације, него материја која у одређеним деловима као таква има и може да буде регулисана, с једне стране, нормативно посматрано од других носиоца посебно република и покрајина, а с друге стране, да је то материја чији врло велики и значајан део треба и може да буде регулисан у систему, у структури, самоуправања, и то почев од основне организације удруженог рада па даље.

Мислим да је тај прилаз изванредно значајан. То је функција, управо, наша, да водећи рачуна и имајући у виду и сагледавајући на неки начин решења која се налазе у конкретним члановима, у конкретним одељцима овог закона, посматрамо и са овог становишта, становишта уставности с тим да сваки закон служи као средство остваривања фактичких ситуација, али у исти мах даје и перспективе даљег развоја.

Треће питање које се поставља то је питање, а са кога становишта је изванредно значајно посматрати овај Нацрт, у којој мери Нацрт садржи, остајући у границама првог принципа, дакле максималног поштовања Устава, остваривање уставних принципа, кретања у основним границама надлежности садржинске и нормативно-формалне, дакле у којој мери овај Нацрт у свим тим границама садржи, према досадашњим решењима, које имамо почев од уставних амандмана и текстова који су на нивоу федерације, као привремене норме или трајније норме на нивоу републике и покрајине односно организација удруженог рада, новог а у којој мери представља прецизирање и кодификацију већ оствареног досадашњег уставног система. У којој мери су те новине, могло би се рећи суштинске, а у којој мери су оне које појашњавају оно што је у ствари ово друштво остварило и што би хтело на један сада бољи правно-организациони начин да боље изрази, али не и да мења друштвено-политички систем, већ да омогући боља конкретна решења, конкретна решења у односу на конкретне радне организације, а не решења као таква.

Мислим да овај Закон у том погледу представља у знатној мери и много више, потврђивање оствареног досадашњег, мислим да представља чак мање новина, носи у себи мање новог, него што се то кадкада истиче и да представља управо врло значајну позитивну појаву и значајни позитиван изражај, знаћених решења у уставном систему нашем од 1963. године на овамо, у оствареној пракси, што није једнако свуда, у свим местима, али што је у првом реду основ у вези са производним организацијама, у вези са организацијама промета, мање у спољној трговини, нешто више код банкарства, прилично мало у области ванпривредних делатности.

Према томе, мислим, да то треба имати стално у виду и анализирати, пошто не значи да стално треба идејом новог покривати можда пропуштене недостатке. Напротив, треба у развоју посматрати ствари, због тога имам утисак да овај Нацрт може да послужи као један од најбољих доказа вредности и оправданости нашег друштвеног развоја, квалитета и друштвено-политичке и друштвено-идејне усмерености, тиме управо, што

на неки начин поставља трајне, стабилне темеље, другим речима, показује да је радничка класа у досадашњем своме фактичком развоју, кроз норме које је доносила, решења која је практично остваривала, и у крајњој линији и остваривала што се сада овде спецификује мало више, јошшњава у овом Закону.

Четврто питање које се поставља, четврти прилаз, то је оно што је стављено као посебни политички задатак, то је провера на сопственом случају. У том погледу, ако могу да кажем, по мом мишљењу, ми треба да посматрамо овај став са два аспекта. Један аспект је питање сопствене структуре. Ја се на њему не бих задржавао. Да ли треба да останемо једна основна организација удруженог рада, или не; да ли треба да имамо радну заједницу једну или више удруженог рада; зашто нисмо предвиђене бар радне јединице које се налазе у саставу наше основне организације удруженог рада остварили до краја, како је то предвиђено Статутом, итд.? Мислим да оно што је постављено као политички задатак, што смо морали до сада првенствено да урадимо, у погледу чега смо и могли и морали више да урадимо, мислим да смо пропустили, што не значи да то до септембра не бисмо могли да учинимо, можда би боље било то време употребити за ове друге аспекте, а овај аспект задржати себи као задатак, констатујући по мом мишљењу, да у погледу сагледавања сопственог стања, сопственог развоја, сопствене структуре, сопственог бољитка са гледишта основних тенденција овога Закона, то је оно што би значило примену на сопственом искуству.

И друго, зашто, истина, исто тако, по моме мишљењу, не бисмо могли дати много позитивнију оцену, то је управо провера на сопственом случају у вези са садржином наше наставе, структуром нашег наставног плана, садржином наших наставних програма, управо, с обзиром на овај Закон. Утицај Нацрта закона на ову област морао је бити нужно далеко већи и ажурнији и актуелнији и већ остварен, не чекајући када ће он постати закон, он ће вероватно такав остати, а осим тога он представља остваривање Устава.

Да ли смо у том погледу, ја ћу говорити после о којима је институцијама реч, учинили све оно што смо могли и морали учинити, да ли је у том погледу бар припремљено да се учини све оно што се могло и морало учинити па да смо могли рећи да смо на сопственом случају, на сопственом животу, што не значи само у погледу организације, продуктивности једне радне организације, у погледу залагања на раду, уредности у раду, модерности производње, извоза, савремености рада и савремености робе која се даје, да ли смо ми у том погледу управо у светлости овога закона и основних његових поставки учинили или бар припремили да учинимо оно што нужно проистиче. Ја не бих улазио овде у појединости и не бих вам мотивисао зашто је моје мишљење да не бисмо могли себи приписати много чега позитивног, гледајући овај Закон, његово место, његов рефлекс, његов удар и његову револуционарну примену у структури наше наставе.

Даља ствар коју бих хтео да кажем опет са гледишта овог аспекта који сам почео, да сигурно и ово што сам рекао, макар и неки пут о

неким стварима негативно, у првом реду, према себи лично и према колективу, најалост, у коме се налазим, мислим да треба ствари гледати у развоју. Другим речима, треба погледати да ли текст 'омогућава' извесне ствари, да ли текст подстиче и мотивира извесне ствари, да ли текст диктира у сваком погледу поједине ствари и разуме се, сагледати питање времена. Ја то напомињем нарочито, питање времена, јер као што знате питање времена, а то значи питање производње је постало најкритичније питање нашег друштвеног живота. Као што је некада било питање квалитета, као што је некада било питање неких других критеријума и показатеља у животу, у најширем смислу, у производњи, у раду, у делатности, мислим да је питање производности, обима производње данас постало изванредно значајно и скупо, ми скупо производимо, ми мало производимо, скупо лечимо и недовољно модерно лечимо, то питање се мора поставити, то је наш задатак, оно што је друштвено-политички пред нас постављено од партије, да ли ми добро, рационално, конструктивно, довољно рентабилно изводимо наставу, васпитавамо, и да ли корисници тога нашега рада заједнички с нама овде и остали радни људи и студенти то капирају и тако се одражавају. Ако погледамо јулски испитни рок, и то не само у погледу резултата колико су негативни, него и презентираних на испиту, бојим се да се у овом погледу налазимо на истом месту као што је јуче Савезна скупштина Југославије говорила о продуктивности у другом сектору нашег друштвеног живота, у производњи.

Али, ми не смемо да обратимо пажњу са себе у том погледу и да посматрајући ствари, истина у развоју, изналасимо разлоге, узроке, поводе такве ситуације и таквога стања и да настојимо да нам се такво стање више не понови.

Трећу ствар коју бих хтео да кажем и мислим да је непотребно рећи на једном оваквом форуму, али мислим да се у нашој јавности прилично невиди, не казује, то је јасно подвлачење, довољно разликованих па кад-када и неусаглашена три интереса. Изричито Нацрт закона каже — радници управљају на основу свога владајућег положаја својим и укупним друштвеним радом и то у свом заједничком и општем друштвеном интересу. Мислим да када је реч о првом и трећем, свом, да је непотребно скоро много шта рећи. Кад је реч о општем друштвеном, без обзира да ли је он добро дефинисан, на неки начин се покушава и све више се сазнаје о чему је реч када је реч о питањима проширене репродукције, када је реч о солидарности на најширем нивоу, може бити јако много и има врло много спорова о томе шта то значи опште-друштвени интерес.

Међутим, ја мислим да овде морамо подвући и то је изванредно важно због дијалектичког јединства управо ова три интереса која из класичног закона дијалектике проистичу: опште, посебно и заједничко, да тај заједнички интерес је посебно добио место у правном регулисању и као правни докუმента у овом Закону. Мислим, да ће се кроз то морати покушати тражити решења извесних ствари за које Закон даје минимално елементарна за решавање а мислим да у пракси постоје из-

ванредно велике разлике. Узмите питање минулог рада. Чини ми се да је ово питање управо један од изражаја тога заједничког, тог заједничког интереса који се више пута подвлачи у уводном делу и у почетној глави. То не значи негирање, то не значи ни смањење општедруштвеног интереса. Напротив. Ми смо имали врло много искуства, врло много негативног у нашем животу, нарочито у поимању теоретског, тзв. групне својине, заједничке својине, својине предузећа, управо у заборављању места и положаја овога заједничког, јер смо то заједничко изједначили са општедруштвеним и тим општедруштвеним покривали све оно што је заједничко, специфично, и што кад-када може бити у несугласности, односно таквим квалификовали кад-када оно што није уопште заједничко, као што смо обрнуто очекивали у неком прескоку степеница, које нужно постоје у нашем друштву такво-какво је, па смо заборавили постојање тог заједничког интереса и све његове специфичности и контрадикторности које постоје у односу на овај интерес.

Мислим да би у том погледу било изванредно важно да обратимо пажњу, јер управо на Правном факултету, у предметима имовинских односа и уставнога права, многе институције су добиле извесни изглед решења, теоријске поставке, које не одговарају оваквом поимању јединства овог троврсног интереса у нашем друштвеном систему. У вези с тим треба да извршимо озбиљну ревизију читавог низа уставно-правних концепата, односа, сарадње република, комуна, места и положаја, облика и рада, места делегата итд., с једне стране, а у области имовинског права, поготово када је реч о својини, у том погледу треба извршити значајне измене, критику и ревизију онога што је владајуће, због чега су ове генерације, пошто се до нових ствари долази обично касно, приморане да тапкају, и неће моћи добро да разумеју систем.

Пито питање које бих хтео да спроменем, то је питање које би морали ми овде да проучимо и у погледу чега има врло великог значаја за наш наставни план и програм и за наша садржинска решења и концепт прилаза нашега друштвеном систему, то је да Закон о удруженом раду регулише у једној значајној мери и рад који се базира на средствима која су у личној својини. Је ли то контрадикција према називу Закона, па и тематици Закона како се изражава у првим својим поглављима. То је питање на које ми морамо дати одговор. Одговор који смо ми до сада на то питање довали састојао се с једне стране, у једначављању свих облика рада, па да кажем, и својине. У томе што ће се о нашем Закону о удруженом раду, у радном праву предавати и о удруженом раду, и о раду на личној својини, у томе што ће се тражити стално некакви заједнички показатељи за те две врсте рада и те две врсте својине, права својине и друштвене својине које постоје као заједничка тематика једног предмета или као чак заједнички путем упута или путем компаративног излагања извесних институција, као што се студирају права на бази једне или друге својине — секторска права.

Сада се поставља изванредно значајно питање, јасног разликовања у целој структури наше наставе, у поимању предмета, у називу предмета, у садржини материје, у целом нашем концепту разликовања две врсте

рада, које се, међутим, у данашњем нашем степену развоја, које су сигурно у једној етапи нашег развоја били у изванредно контрадикторној, супротстављајући се ситуацији, налазе и све више ће се налазити, не још увек толико реално — социолошки, колико идејно-политички и правно могуће у једној ситуацији заједнички могуће кооперације. Само тиме, другови, можемо правдати да код нас и то са успехом, у производности, и у задовољењу потреба, без обзира на цену која се налази на тржишту не сада моментално него и дуже времена, ми имамо, као што знате, 82 — 84% још увек аграрног обрадивог земљишта у приватном власништву, у приватној својини, индивидуалног пољопривредника који ради са својим сопственим средствима, а да то не представља никакву контрадикцију социјализма, напротив, представља један од облика изградње социјалистичког друштва, истина каткада, уз недовољно посвећивање пажње, на изграђивање нужних социјалистичких људских односа у вези са таквим производним односима, и то можда са сувише великим пропустима. Овај Закон управо у том систему удруживања који предвиђа, иако носи назив о удруженом раду, он повезује и удружује рад управо тог индивидуалног произвођача, не само у пољопривреди, него сутра може и код ветеринара, код стоматолога, код адвоката, то је ствар даљег развоја овога друштва, али је битно то да налази пут, начин и методе којима ће се вршити то повезивање, не негирајући институцију као такву, из разлога, о којима овде не бих говорио. То је оно што смо ми јако много пропуштали и ја мислим у животу земље у целини, као на пример код хипертрофирања комбината, што смо чинили или због несхватања, или због нестабилности, ја не би улазио овде, јер мислим да се кад-када претерује само са неким разлозима до чега је до тога долазило, због недовољне друштвене помоћи, због недовољног политичког оправдања, ослобођења од страха тога повезивања. Пре неколико година кад смо донели Закон о могућности куповине пољопривредних машина од стране индивидуалних пољопривредних произвођача који би то ставили на расположење, под закуп задругама и пољопривредним добрима, сматрало се да је то једна мера несоцијалистичка, те смо то врло брзо ликвидирали. То ми морамо проучити, то је питање будућности развоја једног значајног сектора ове земље, то је оно што неће негирати да обим социјалистичке својине буде већи, буде садржајнији, буде обимнији. Вероватно ако и када оно што називамо личном својином, и не само средствима рада него личном својином укупно, буде пуније, комплетније, човек ће моћи боље да живи, имаће више средстава за свој лични стандард, имаће могућности да од „Фиће“ пређе на „101“ од 101 на „Аудија“, а неке будуће генерације и на „Мерцедес“. Тако то иде са белом техником, тако иде са викендицом и плацом, итд. и то је оно што је сигурно могуће само када се добро сагледа и види тај први принципијелни однос, а затим, разуме се, остаје питање изванредно значајно, које је мање правно а више социолошко, а то је питање реалнога односа који постоји и критеријума да се не злоупотреби могућност постојања две ове институције које од злоупотреба нису биле имуне.

Рекао бих још само једну ствар о овом аспекту, а то је питање извесне идеалистичке опасности посматрања коју смо ми имали и које се чак може извести из Закона и места односа између ових својина и односа ових делова сваке од својине између себе. У првом случају то је питање тзв. приватизација. Ја не бих говорио о њој, као и обрнуто о питању гушења приватне иницијативе. Хтео бих да укажем, јер се то изразило у многим нашим досадашњим ставовима, на питање унутрашњих сукоба и неуједначености, неприкладности међусобних односа групација и делова појединих комплекса друштвене својине датих на управљање било појединим радним колективима као организацијама удруженог рада, било унутар једне веће пословне организације. Мислим да бисмо, у решавању тих питања, ми као Факултет могли и морали врло много да се на томе заложимо, имајући у виду да се решења стално оцењују као незадовољавајућа. Ја не бих улазио у то да ли су те негативне оцене које се дају потпуно оправдане, али то је питање односа између трговине и производње и између њих и читавог низа других делатности. Поставља се питање да ли тиме не утапамо и у којој мери потапамо оно што зовемо „вишак вредности“ и што у ствари радник очекује да му се врати да би на основу тога могао да обезбеди средства за нормалну и проширену репродукцију, и да обезбеди јавне службе и друштвене службе како би могао да обезбеди даљу, већу производњу. То је исто и код банака и у области спољне трговине, и ту долазимо до значајних правних питања која се постављају о месту и положају самоуправних споразума.

И да завршимо, изванредно значајно је питање места и положаја у нашем систему, у нашем проучавању оног што зовемо облигационо право и оног што зовемо самоуправни споразуми и друштвени договори. Ја не бих говорио о томе који ће главни инструмент бити у овој земљи. Ја мислим да кадкада негирање уговорног односа и указивање на самоуправно споразумевање и обрнуто, да су то опасности без недовољног продубљеног проучавања, о чему је стварно реч? Ми врло често тзв. заједничко улагање рада и капитала називамо натегнуто, самоуправним споразумима, а може бити у основи обични кредитни однос и обрнуто, још увек имамо обичног кредитног односа који треба у суштини да буде израђен на бази самоуправног споразумевања, заједничког улагања рада и капитала. То је једно од основних питања. Ми доносимо нови кодекс, кодекс самоуправног споразумевања, то је овај кодекс, али ми ускоро доносимо и нови кодекс који се зове кодекс о облигацијама. Поставили смо их тако као да сваки регулише две идеално подељене и одвојене материје и нико од нас још не почиње дискусију, бар не на начин како треба Факултет да постави питање, о тој структури новог што треба да донесемо, о начинима и правним инструментима за регулисање односа између корисника појединих делова друштвене својине, оног што овде називамо заједничким улагањем.

др Борислав Благојевић